

Lichamelijke opvoeding en sport als doel en als middel

Regelmatig wordt er nagedacht over de vraag of het bewegen nu doel of middel is. Het gaat dan over hoe je tegen het vak of de context aankijkt. Het proefschrift van Hilde Bax was een van de aanleidingen voor Adri Vermeer om over deze materie in de pen te klimmen.

Door: Adri Vermeer

Er waren een paar aanleidingen om deze notitie te schrijven. In de eerste plaats het proefschrift van Hilde Bax, *De samenleving over de kwaliteit van bewegen & sport op school*. Tijdens haar promotie op 8 december jl. aan de Universiteit van Tilburg mocht ik haar vragen stellen over het begrippenpaar 'bewegen & sport' in de titel van haar proefschrift.

In de tweede plaats een discussie binnen de Adviesraad van het CIOS in Haarlem, waarvan ik deel uitmaak, over '*sport als doel en als middel*' binnen de opleiding.

En in de laatste plaats de inhoud van de '*Eerste pagina*' van de voorzitter van de KVLO, Jan Rijpstra, over de vele naamsaanduidingen van ons vak.

In mijn notitie gebruik ik als naamsaanduiding van ons vak het begrip 'Lichamelijke Opvoeding'. Dat doe ik op formele gronden: het is de meest gebruikelijke aanduiding van ons vak, alhoewel ik om inhoudelijke redenen zelf kies voor de naamsaanduiding 'Bewegingsonderwijs'.

De begrippen 'lichamelijke opvoeding', 'sport' en 'bewegen'

In de wereld van de lichamelijke opvoeding en die van de sport worden de begrippen 'sport' en 'bewegen' heel vaak op een slordige manier nevenschikkend gebruikt.

Bewegen

Het begrip 'bewegen' heeft betrekking op een vorm van handelen van de mens, zoals 'denken' en 'gevoelen'. Deze begrippen verwijzen naar de drie menselijke ontwikkelings- en handelingsmogelijkheden die in de ontwikkelingspsychologie worden onderscheiden: motoriek (c.q. motorische ontwikkeling), cognitie (c.q. cognitieve ontwikkeling) en emotie (c.q. sociaal-emotionele ontwikkeling).

Sport

Het begrip 'sport' is een cultureel fenomeen. In de sport voert de mens bewegingshandelingen uit. Je kunt ook zeggen, beweegt de mens, om een prestatie te leveren binnen

een sportdiscipline. Een sportdiscipline is een technisch, cultureel en maatschappelijk bepaald regelsysteem dat de bewegingshandelingen van een persoon stuurt. Aan sport als cultureel fenomeen kun je deelnemen. Als je dat doet dan maak je deel uit van een bepaald cultureel gebeuren in onze samenleving. Daarmee weer maak je dus deel uit van onze samenleving en laat je je bepalen door de regels die in dat aspect van onze samenleving gelden.

Lichamelijke opvoeding

Het begrip 'lichamelijke opvoeding (LO)' duidt op een schoolvak. In dit schoolvak leren kinderen en jongeren bewegingshandelingen uit te voeren. Ze leren dan hoe ze hun eigen bewegingsmogelijkheden kunnen ontwikkelen en hoe ze hun eigen bewegingsmogelijkheden kunnen invoegen in en aanpassen aan de bewegingssituaties waarmee ze geconfronteerd worden. Afhankelijk van de leeftijd van het kind worden deze bewegingssituaties in het onderwijs/de school ontleend aan het verloop van de ontwikkeling van de motorische vaardigheden in het leven van een kind (lopen, springen, klimmen, werpen, etc.), aan de manier waarop een kind met de wereld omgaat (spel en wereldoriëntatie) en aan de manier waarop het kind en de jongere zich in de samenleving wil laten gelden (b.v. via sport). M.a.w. in het schoolvak LO leren kinderen en jongeren zich motorische vaardigheden eigen te maken, leren ze deze te gebruiken in spel en wereldoriëntatie en in sport.

De kern van LO is dus dat leerlingen leren hun bewegingsmogelijkheden te ontdekken en te ontwikkelen en in te passen in de bewegingssituaties die bij hun ontwikkeling en leven passen. Dit proces draagt bij aan de ontwikkeling van hun identiteit: "dit ben ik en dit kan ik".

De kern van sport is dat mensen (gaan) deelnemen aan een specifiek stukje samenleving, aan een specifiek stukje cultureel samenzijn. Ze maken daarbij gebruik van wat ze in de het onderwijs in het bewegen op school hebben geleerd: "dit kan ik wel en dit kan ik niet, dit vind ik leuk en dat niet, hierin kan ik mezelf kwijt en daarin niet."

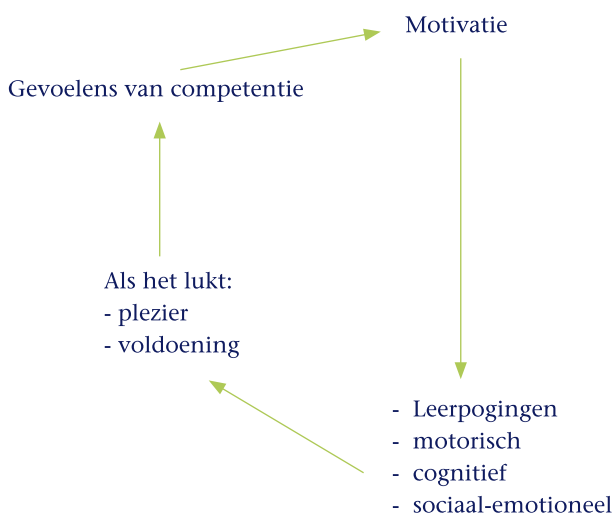

'Bewegen, LO en sport' zijn dus niet hetzelfde. Wel verwijzen ze naar elkaar, omdat het onderwijs/de school een verwijzende taak heeft naar de samenleving. Maar, om een rol in de samenleving te kunnen vervullen, moet een persoon wel (eerst) leren met welke vaardigheden, waaronder bewegingsvaardigheden, hij die rol overeenkomstig z'n eigen mogelijkheden kan invullen. Kortom, 'bewegen en sport' als vakaanduiding voor lichamelijke opvoeding is semantisch gezien een niet erg heldere combinatie van begrippen.

Immanente en transcendente doelen

'Immanente doelen' zijn doelen die direct ten grondslag liggen aan de vraag waarom een bepaalde vorm van handelen in het onderwijs of in een training in gang wordt gezet of een bepaalde vaardigheid wordt geleerd. Zo worden 'bewegingshandelingen' (je kan ook zeggen 'motorische acties') in gang gezet en in de school geleerd om beter te leren bewegen in de bewegingssituaties die bij de ontwikkeling en het leven van mensen passen.

De immanente doelen die met LO worden nagestreefd betreffen het leren van motorische vaardigheden die passen bij de ontwikkeling van het kind en de jeugdige. Aan het leren liggen leerpsychologische processen ten grondslag. Het bevorderen van die psychologische processen is een intrinsiek onderdeel van het leerproces. Ze gelden voor het leren van motorische, cognitieve en sociaal-emotionele vaardigheden:

Het schema in het kort: als een leerpoging succes heeft, dan is de eerste psychologische 'winst' een gevoel van plezier en voldoening. Als de leerling zich daarvan bewust wordt, leidt dat tot gevoelens van competentie, ook wel zelf waargenomen competentie genoemd. Gevoelens van

'Bewegen, LO en sport' zijn dus **niet hetzelfde**'

competentie motiveren om met de leeractie door te gaan. De gevoelens van competentie zijn domeinspecifiek: het leren van een motorische vaardigheid/sportvaardigheid leidt tot gevoelens van motorische/sportcompetentie, succes in het leren van een cognitieve vaardigheid leidt tot gevoelens van cognitieve competentie, etc. >>

Bewegen als middel

FOTO'S: HANS DIJKHOFF

Contact:

A.Vermeer@uu.nl

Dat proces gaat niet steeds vanzelf: leerlingen moeten soms op hun succes gewezen worden, soms moet expliciet gezegd worden door de leraar/trainer: “dat heb je goed gedaan” of “dat heb je zelf gedaan”. Ook moet een leerling meer succes- dan faalervaringen hebben. Als de laatste de overhand hebben haakt hij af.

In de loop van hun ontwikkeling ontwikkelen kinderen en jeugdigen ook voorkeuren en gaan ze zich zelf ook zien als iemand die het éne beter kan dan het andere. We noemen dat identiteitsontwikkeling.

Ontwikkeling van specifieke gevoelens van competentie en identiteitsontwikkeling kunnen dan ook als immanente doelen van bewegingsonderwijs en sporttraining gezien worden.

Lichamelijke opvoeding

Het schoolvak ‘lichamelijke opvoeding’ heeft dus als immanent doel het leren van bewegingsvaardigheden ten dienste van de motorische ontwikkeling van het kind, van het leren spelen en van de deelname aan sport.

Maar er wordt ook een scala van transcendente doelen aan dit schoolvak toegekend: lichamelijke en geestelijke gezondheid, gezonde levensstijl, maatschappelijke samenwerking, cognitieve ontwikkeling, mentale ontwikkeling, etc.

Transcendente doelen kunnen gepostuleerd worden mits ze een verklaarde relatie hebben met de immanente doelen. Zo is de bijdrage aan gezondheid te realiseren als er maar intensief genoeg bewogen wordt. Met b.v. het tegengaan van ‘obesitas’ ligt het veel moeilijker, omdat obesitas ook te maken heeft (en misschien wel veel meer) met goede voeding en met je zelfbeeld.

Sport

Hetzelfde geldt voor de ‘sport’. De immanente doelen van sporttraining verwijzen naar wat door het deelnemen aan sportactiviteiten wordt geleerd: je leert er de bewegingsvaardigheden die voor een bepaalde sport bepalend zijn en je leert de regels die bij die sport behoren. Regels moeten hier opgevat worden als de regels van het spel (= sport) en de waarden en normen die de onderlinge omgang binnen het spel (= sport) bepalen.

Bepaalde transcendente doelen zijn beslist te relateren aan de immanente doelen van sporten. B.v., net als bij LO, kan sport bijdragen aan gezondheid. Maar,....dat gaat niet vanzelf. Je kan zeggen, door steeds complexere bewegings- en sportvaardigheden te leren, leert het kind beter bewegen. Maar, het wordt er niet per se gezonder door. Wel als dat bewegen en sporten zo intensief aangeboden wordt dat het aan criteria voor lichamelijke gezondheidsontwikkeling gaat beantwoorden, bijvoorbeeld minstens elke dag 20 min. hardlopen of een vergelijkbare activiteit qua VO2 Max. Met andere woorden voor het realiseren van een aantal transcendente doelen moet de LO- en/of sportactiviteit aan criteria voor het realiseren van transcendente doelen voldoen.

Maar, de vraag is natuurlijk of het leren van een bewegings- of sportactiviteit wel steeds kan samengaan met de criteria voor een transcendent doel. Om een voorbeeld te geven: een les LO of een sporttraining kan niet alleen maar bestaan uit rondjes lopen in een bepaald tempo. Je kan dan zeggen, dat wisselen we af. Maar, deze afwisseling doet dan wel meteen afbreuk aan de realisering van een bepaald transcendent doel.

Het wordt vervolgens nog ingewikkelder – en daarmee nog meer onmogelijk – wanneer een LO-les of sporttraining aan een scala van transcendente doelen moet beantwoorden. Dat is niet allemaal in één keer of snel na elkaar of binnen een korte tijd te realiseren. De praktijk toont dan ook aan dat het realiseren van veel transcendente doelen – om met Sartre te spreken – een ‘passion inutile’ is.

NB: Dat desondanks – met name – politieke beleidsmakers alsmaar transcendente doelen willen realiseren (= aanprij-

Bewegen als doel en middel

‘Transcendente’ of ‘grensoverschrijdende doelen’ zijn doelen waarmee aangeduid wordt waarom het leren van een vaardigheid door een persoon van belang is voor iets anders dan wat direct geleerd wordt. B.v. waarom het leren van een bepaalde vaardigheid door een persoon van belang is voor diens algehele ontwikkeling of voor de samenleving, klein of groot.

zen) door middel van lichamelijke opvoeding en sporttraining is omdat ze geen geld over hebben voor de activiteit zelf, maar 'hogere' doelen (= wat meer van belang wordt geacht) gebruiken om de waarde van deze activiteiten aan de man te brengen. Het zijn dus gelegenheidsargumenten, nog sterker, het is opportunisme.

Samenvattend tot nu toe. Aan LO en sportbeoefening ligt een aantal immanente doelen ten grondslag: leren van bewegings- en sportvaardigheden, leren van de technische en sociale regelsystemen die aan bepaalde spel- en sportactiviteiten ten grondslag liggen en het kennismaken met en leren begrijpen van de maatschappelijke betekenissen die een bepaald spel of sport kan hebben.

Aan LO en sportbeoefening kunnen ook transcendent doelen toegekend worden. Ze zouden nagestreefd kunnen worden als ze niet het realiseren van immanente doelen in de weg staan.

LO en Sport als middel

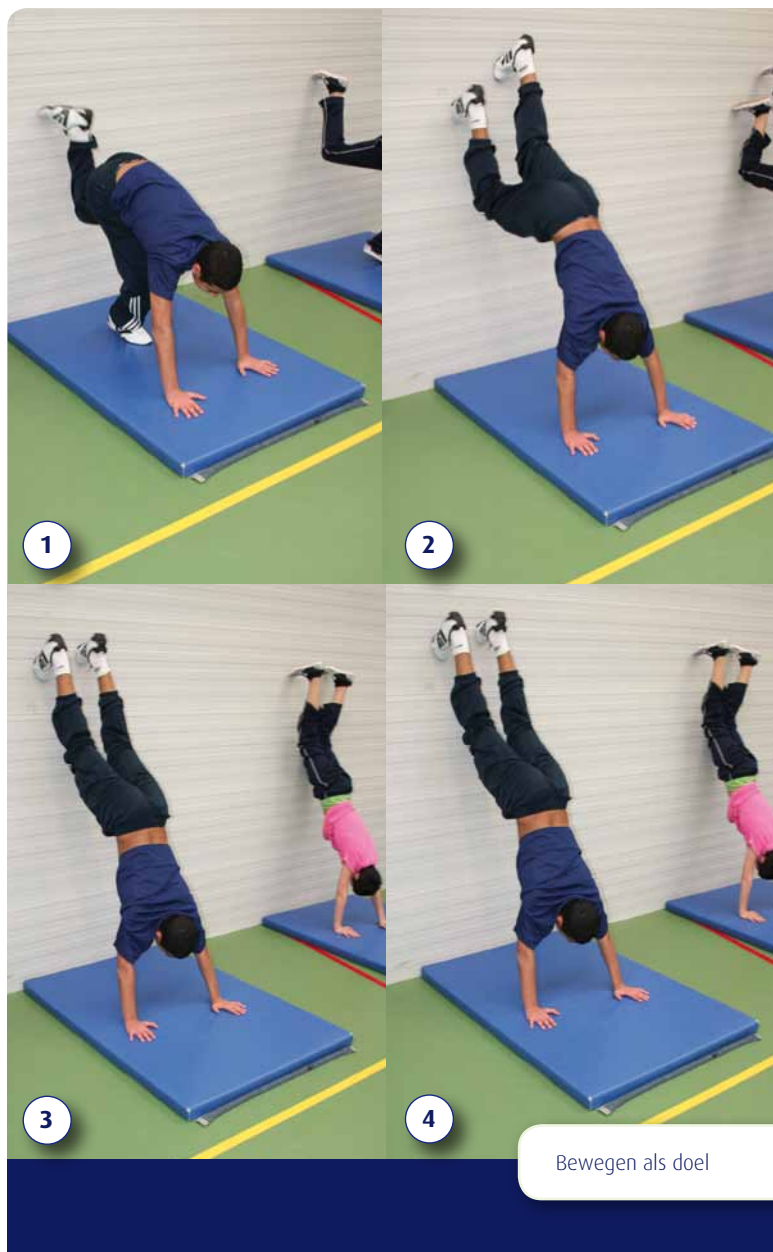
Dan is er de discussie over het gebruik van 'LO en sport als middel'. B.v. als middel tot bestrijding van obesitas, in ontwikkelingslanden om hiv/aids voorlichting te geven, om allochtone en autochtone jeugd in contact met elkaar te laten komen, om gevoelens van nationale trots te ontwikkelen, enz.

LO en sport kunnen in deze (transcendente) situaties alleen aansprekend zijn als zij op een aansprekende, d.i. een professionele manier worden aangeboden. Dan kunnen de leraar LO en de sporttrainer als rolmodel functioneren die – als zij weten waar het over gaat – ook iets zinnigs kunnen zeggen over het tegengaan van obesitas, van hiv/aids, van intercultureel samenleven, van nationale identiteitsontwikkeling. De leraar LO en de sporttrainer kunnen dergelijke boodschappen des te beter overdragen naarmate zij zelf meer als persoon en als leraar, respectievelijk als sporttrainer, wat te bieden hebben. Zij kunnen tot gedragsbeïnvloeding op andere maatschappelijke domeinen motiveren. Maar, ...de gedragsbeïnvloeding op die andere domeinen is een professe op zich.

De sporttrainer heeft in zijn obesitasclub de assistentie nodig van een voedingsdeskundige en mogelijk van een psycholoog die weet heeft van de relatie tussen zelfbeeld en (eet)gedrag.

In landen met een hoog percentage mensen met hiv/aids haalt men de mensen bij elkaar tijdens communityevents waar spel, sport en muziek als trekker gebruikt worden. De beste trekkers zijn de professionals die goed zijn in sport en muziek. En als het publiek er is, dan maakt de sportman/-vrouw of de musicus plaats en komen de hiv/aids experts aan bod. In sportclubs voor allochtone en autochtone jeugd gaat

‘En voor het ontwikkelen van nationale gevoelens door middel van sport heb je mediadeskundigen **nodig**’

de integratie niet vanzelf. Het op een geïntegreerde manier samen spelen en sporten moet hier op een professionele manier begeleid worden door iemand die de deelnemers kan laten praten en reflecteren over de onderlinge interactie. En daar moet je wel voor opgeleid worden. Natuurlijk kan een leraar LO of een sporttrainer zich deze vaardigheden eigen maken. Maar het is wel 'extra'.

En voor het ontwikkelen van nationale gevoelens door middel van sport heb je mediadeskundigen nodig.

Kortom, LO en sport als middel, geen probleem, maar ieder z'n deskundigheid.

Als een leraar of een sporttrainer op meerdere domeinen kan en wil worden ingezet is dat prima. Maar deskundigheid op meerdere terreinen moet wel verworven worden. ◀